

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších - 12 [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

◆ seminář, česky, vznik: zimní semestr 1994/1995

◆ seminar, Czech, origin: zimní semestr 1994/1995

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádlu, Kozáka, Hromádky a dalších - 12 [FF UK] [1994]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 flash – únor 2026]

--- (hejdc12a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Minule jsme začali s Masarykem. Možná, že to víte, možná, že by bylo třeba to připomenout, že letos je vlastně sto let od roku, kdy vyšla *Česká otázka*. Nějak se mi zdá, že to nikdo nepřipomíná. No, uvidíme.

My se také dotkneme ještě možná *České otázky* nebo spíše naší nynější krize v souvislosti trochu později. Dneska k tomu, co jsme komentovali minule, ještě něco přičiníme. Jednak jsme to minule nedokončili, ale zejména jsem chtěl – to už je celkem jedno, podíváte se na to sami, doufám, že jste se už podívali na *Hovory* – a je tam ještě jedno místo, které je na straně 215 v tom starém vydání, na závěr těch citátů, co jsem tady měl, tak ještě končí tam cosi, co přečtu a okomentuji.

Říká: „Každé vědecké poznání je podrobno ustavičné kontrole a kritice nesčetných lidí.“ My jsme si to už říkali minule, že ty *Hovory* jsou prostě takovou náhražkou, takovým populárním shromážděním myšlenek, že je potřeba z toho teprve filosofii udělat, nebo interpretovat to z jiných míst a tak dále, takže nechť se nikdo nediví, že tam jsou takovéto formulace. Ale je to také ukázka, co se s ním musí dělat, když se má z Masaryka udělat filosofie. Podobně jako něco musel udělat Jaspers, aby udělal z Kierkegaarda filosofa, nebo mnoho autorů se pokoušelo interpretovat Nietzscheho a dělali z něho filosofii – a několik různých filosofických interpretací, velmi polemicky vůči sobě zaměřených. Prostě tam *filosofémata* dovolují to zatížit, ale sami ti autoři to neudělali. Takže ani Masaryk. Není to úplně analogie, jako je třeba Kierkegaard a Nietzsche, tam skutečně jsou *filosofémata*, která jsou navzájem v rozporu, že není problém najít u Kierkegaarda nebo Nietzscheho v jeho textech věci, které si naprosto odporují, že můžete postavit po sobě a říct, že jsou to schizofrenici. A do jisté míry to byli takoví divní ptáci, kromě toho tedy výslovně duševní nemoc postihla Nietzscheho. Ale to není přístup, který si filosof má osvojit. Jde o to, co tam v tom je. Jsou to myslitelé, kteří ovlivnili evropské myšlení, zejména Nietzsche německé, ale ne jenom, celé evropské myšlení.

A tedy my vlastně máme vůči Masarykovi dluh, že ani sebe jsme nenechali dost ovlivnit, natož abychom ještě tím, jak z toho uděláme filosofii, ovlivňovali potom ještě ostatní Evropu. Evropa nezná Masaryka řádně. To, co se zná z Masaryka, to je politika, politické spisy, *Světová revoluce*, zná se samozřejmě *Sociální otázka*, zná se *Rusko a Evropa*, to je tak zhruba všecko. A ne filosofie. To je spíš sociologie, historie, to jsou lidé tohoto typu a potom politologové. A já jsem přesvědčen, že z Masaryka je možno, a tedy je také nutno, udělat filosofii.

A tady to vidíme. Já jsem si vybral právě *Hovory* proto, aby na tom bylo jasné, že i když je to přecezeno přes spisovatele, který byl naplněn pragmatismem a nerozuměl dobře realismu Masarykovu, už jenom to, že přijde s nápadem, že vlastně je to jenom – cituje Jamese, ten nápad má James původně – a říká, že pragmatismus je nové jméno pro starý směr, starý způsob myšlení. A Čapek to připomíná Masarykovi a Masaryk tak jako nevrle na to řekne: „Nemám rád nová slova pro staré věci.“ Přičemž realismus, to je směr, ke kterému Masaryk má blízko, nebo který razí, a realismus slovně navazuje na *res*. *Res* je věc, řecky věc je *pragma*. Čili pragmatismus je vlastně do řečtiny přeložený realismus. Na to ukazuje Čapek, že vlastně to je jenom... Ale to je hrubá chyba, to se samozřejmě na slovech nedá zakládat. Slovy se můžeme nechat inspirovat, ale nikoliv skrze slova a na slovech myslet. To nelze.

Takže teď k tomu textu: „Každé vědecké poznání je podrobno ustavičné kontrole a kritice nesčetných lidí.“ My víme, že věda, odborná věda, každá odborná věda má jeden hlavní nedostatek: že není schopna v rámci své kompetence kontrolovat své vlastní myšlení. To jest věda – věda nemyslí, nýbrž vědci myslí. Chemik nemá žádných laboratorních prostředků, jak kontrolovat své myšlení. To je základní věc. A jakmile dělá něco jiného, než se svými zkumavkami, všelijakými reagensii a tak dále, tak je mimo rámec svého oboru, své disciplíny. Z toho vyplývá prostě, že když chemik kontroluje své vlastní myšlení, tak to dělá jako diletant. Ledaže by byl filosoficky důkladně vzdělaný, a to málokterý chemik je. Nejenom chemik, ale

vůbec odborní vědci. Námitky jsou i v duchovědách a tak dále.

A tak má věda jakýsi náhradní, *surogátový* prostředek, jak kontrolovat své myšlení. Totiž že každé vědecké poznání, nebo každý poznatek, který se tváří jako poznatek, je podrobován – jak to Masaryk říká – „ustavičné kontrole“ těch druhých vědců. Kontrole a kritice nesčetných. To znamená, vědecká diskuse nahrazuje ten nedostatek, že vědec, když kontroluje své myšlení, tak si počíná jako diletant. Když těch diletantů je hodně a každý něco ví, tak čím víc vědí, tím víc mají nápadů, a tak v zásadě trochu napodobují tu kritiku. Tady se říká kritice, ta kritika je pochopitelně zaměřena především k tomu, o čem se hovoří. Když někdo tvrdí, že se mu podařilo – jako Lepešínská tvrdila, že se jí podařilo uměle sestrojít buňku – tak ta kritičnost spočívá v tom, že lidé se pokoušejí přesně podle návodu, který podala, to udělat, a ono se jim to nepodaří. To znamená, její pokus není platný, není uznán za platný ale ta kritičnost má své meze. Totiž, že se týká vždycky jenom těch provedených experimentů a pak té *interpretace*. Už tam v té *interpretaci* jsou jisté meze, poněvadž některé věci jsou interpretovány nikoliv na základě experimentu, nýbrž na základě jisté tradice, a ta může být vadná. A tím pádem i *interpretace* toho experimentu je vadná.

Ovšem kritičnost, která je zaměřena na sám způsob myšlení vědce, ta se v té vědě vymyká úplně. To není jenom nějaký okrajový nedostatek té kritičnosti, nýbrž ta kritika sama, sama svou podstatou, nepatří do té vědy.

A to, že jsou tu lidé nesčetní, kteří to mohou kritizovat, zaručuje, že někteří z nich snad budou mít nějaké filosofické vzdělání nebo aspoň nějakou vnímavost, nějakou citlivost vůči omylům, které nespočívají v uspořádání experimentu, nespočívají v užitých metodách nebo materiálu užitém, nýbrž spočívají ve způsobu myšlení.

Ale tady zas je velká pravděpodobnost, že vědci určité doby sdílejí předsudky, které se v jiné, pozdější době ukážou jako předsudky. Ale ti vědci, protože nutně v každé vědě musí ti vědci vycházet z nějakého *konsenzu*. To patří k vědě, to nepatří k filosofii.

Filosof může filosofovat a vůbec od samého začátku se vymykat *konsenzu*. Samozřejmě, že není uznáván za filosofa, ale tomu nemusí vadit, poněvadž filosof se nestává filosofem tím, že je uznán druhými.

Kdežto vědec se stává vědcem tím, že ho druzí uznají. Vědec musí být přijat do vědeckého společenství. Musí se prezentovat tím, že udělá základní zkoušky, že udělá doktorát, *postgraduál*, že udělá nějakou velkou práci, která je přijata. A to se měří *scientometrií*. Noví šílenci měří, kolikrát kdo je citován v domácích a zahraničních časopisech, kolikrát je to v časopisech, kde existuje výběrové řízení, to jest posuzování, a v časopisech, kde prostě ho tisknou, když mají místo, všechno.

A tak dále, to všechno se nějak hodnotí a dělá se statistika, a tedy prostě kdo nevyhoví *scientometrům*, tak není přijat. Tak se považuje za člověka okrajového, dostane menší plat, případně není přijat při *konkursu* a podobně. No to neplatí pro filosofa, nebo nemělo by platit. *Scientometri* samozřejmě chtějí tohle měřítko dávat i na filosofii. Mají prachy v ruce, že jo, rozhodování, čili těžko jim to někdo vezme z rukou, ale je to šílenství.

To je z druhé strany taky mimo vědu, protože jsou obory, dokonce vědecké, kde to nefunguje, že. Když někdo pracuje ve Slezském ústavu a dělá něco, co se týká vysloveně Slezska, tak nemůže být ve světě, v mezinárodních časopisech citován tak, jako když někdo objeví nějaký nový enzym, že. To je naprosto jasné. Čili jak to chcete dát dohromady? Když to všechno dáte na jednu rovinu, no tak všichni pracovníci Slezského ústavu nebo Ústavu pro jazyk český eventuálně a tak dále, buď nefužují do něčeho jiného, no tak prostě nutně musí vypadat jako fušeři, že. Čili jediné, jak nevypadat jako fušer, je fušovat do něčeho jiného.

Tedy ve filosofii tohleto v žádném případě neplatí. Ale zas je ta obtíž prosadit se v našich poměrech, poněvadž tady filosofů bylo málo a ty, co se teď prosazují, tak to nebudou vždycky nejkvalifikovanější lidé, zvláště na těch malých univerzitách takzvaných, které nejsou vůbec univerzitami, jenom o tom rozhodl nějaký sbor poslanců, že to bude univerzita. Myslí si, že oni budou rozhodovat o tom, co je a co není univerzita. No, oni budou taky rozhodovat, co je a co není třeba les, že, to jsou prostě takové věci.

Univerzita odedávna něco znamená, je možno mít na to názor, ale usnést se, že nebudeme vědět, co to je, a usnést se, že tomu budeme říkat univerzita, je trochu absurdní. I když to dělá náš nejvyšší zákonodárný orgán.

Směřuje to jenom k tomu, že ve vědě vždycky nějaký *konsenzus* musí být přijat, má-li být akceptován ten, kdo ho přijal. Má-li být akceptován jako *adept* vědy nebo jako vědec dokonce, že. Takže tady máme: každé vědecké poznání je podrobno ustavičné kontrole a kritice nesčetných lidí. Tato kontrola a kritika mnoha lidí, takzvaná vědecká diskuse, je náhražkou, v jednom bodě, v jedné, po jedné stránce je náhražkou sebekontroly toho, kdo myslí. Jakožto *test* vlastní kontroly vlastního myšlení, jo.

Což v rámci vědy, jakékoliv vědy, není možné na vědecké úrovni, protože ta věda na to není zařízena. Tak toto, když to takhle vyložíme, tak ono to nevypadá tak triviálně, jak to tam je napsáno Čapkem. A pokračuje ta věta: „prostřednictvím níž může být a je pořád ověřováno“. Tedy to, že je tu ustavičná kontrola a pořád je to ověřováno, korigováno nebo potvrzováno, to je to, co dělá z vědy něco jiného než nějaké nové *dogma*.

Jakmile ve vědě najdete, v jakékoliv vědě najdete něco, co se prostě nemůže problematizovat, kde vědci projevují jakousi alergii, když se jim kladou otázky, které se jim nelíbí, tak to je doklad toho, že to nejsou dost kritičtí myslitelé a mají velký sklon k dogmatizaci své vědy. A to je vždycky problém. Vědec nikdy – a to je velká zásluha Poppera, s kterým já vůbec nesouhlasím, protože vyšel z pozitivismu, byť ho trochu překonává – ta jeho myšlenka *falzifikace*, myšlenka zaprvé, že do vědy nepatří to, co nelze zásadně vyvrátit, co je formulováno tak, že vyvrácení není možné, tak to nepatří do vědy. To je hezké, filosoficky je to vadné, ale funguje to. My musíme ovšem vědět, že zejména to funguje tam, kde se takovéhle věci nedokazatelné formulují. Jenže my musíme jako filosofové dodat jednu důležitou věc, že věda se bez takovýchto předpokladů, které jsou nedokazatelné a nevyvratitelné, nemůže obejít. Žádná věda se bez toho neobejde, jenom o tom nemá mluvit a nemá to vyžadovat nezbytně, nemá to vyhlášovat jako *dogma*. Prostě je to taková achillova pata každé vědy. Jakmile to vyhlásí, tak je to chyba. Tak je to prostě zase něco jako náboženské *dogma* a z vědy se stává pavěda, *pseudověda*, jakési nové náboženství. A to se v minulosti stalo. Pro osvícenství byla věda jakýmsi novým náboženstvím. Mimochodem je charakteristické, že to dokonce do jakýchsi nových divných forem náboženských vyústilo, například ve francouzské revoluci ta extra zřízená bohoslužba, která byla zaměřena na ten nejvyšší rozum a tak dál. Tyhle blázniviny, které se občas vyskytují, jsou dokladem, že věda se může, když není těch lidí, kteří soustavně kontrolují a kritizují, co věda říká, když jich je málo, anebo když nejsou dost uvědoměle kritičtí, tak je vždycky nebezpečí, že se z vědy stane jakési divné náboženství, *surogát* náboženství.

Víra ve vědu, to je typické. Tady se přihlašuji k Popperovi, který nejenom říká, že do vědy nepatří to, co nelze vyvrátit – třeba to nemůžeme dokázat, ale nemůžeme to vyvrátit, tak to tam nepatří – nýbrž říká ještě další věc, že vlastně věda nikdy neví nic jistě. A že jenom když se nepodaří to vyvrátit strašně dlouho, tak to vypadá, že to bude asi správně, ale jistota nikdy není. Věda není založená na jistotách a nevede k jistotám. Ty jistoty jsou kdykoli podvržitelné a má o tom každý vědec mít jasnou představu, že když se stane, že to někdo podvrátí, tak nemůže říkat, že ho nechce slyšet. Musí ho vyslechnout a vyhledat chyby v tom, co říká.

Po této stránce myslím, že se podařilo Masarykovi, i když s formulacemi, které bychom opravili, vyslovit to podstatné. A je to podstatné i v tom, co tam řečeno není, jak jste viděli. A teď tam ještě doporučuje: nepřibývá jenom poznatků, ale i metod kritických. Co to znamená? Filosofie a věda je historická záležitost. Nikdy nesmíme zapomenout na to, že věda vždycky je nějakým způsobem spjata se svou dobou a nikdy nemůže vyloučit, že třeba o století později bude vymyšlena celá řada nových metod, které postaví celou problematiku do úplně nového světla, které vůbec teď nikoho nenapadly. Takže není to jenom tak, že se určitá věda dopustí chyb, nýbrž že na něco vůbec nepomyslí a pomyslí na to věda o dvě nebo o tři generace později.

To jsou věci, o kterých lidé pochybují a nevědí, jak to vyvrátit. Zenonovy argumenty byly považovány za platné, tedy logicky formálně platné, téměř dva tisíce let, ačkoli všichni věděli, že je to blbost – nebo že

jsou v rozporu s tím, co víme ze své každodenní zkušenosti. Netrvá to vždycky tak dlouho nezbytně, ale platí, že když potřebný čas je k dispozici, tak přijdou nové metody, například *infinitesimální* počet, Newton, Leibniz, a najednou se ukáže, kde je logická chyba v Zenonových argumentech. Čili vědecké poznání není žádné poznání definitivní s definitivními výsledky. Vždy znovu se to musí podrobovat diskusi a kontrole. Pochopitelně rozumně, protože kdybychom pořád diskutovali o témž, tak bychom neudělali nic nového. Čas od času se musí udělat jakýsi základní úklid ve vědě, v každé vědě.

Nepřibývá jenom poznatků, ale i metod kritických. Jen uvažte, co už dnes máme: *experimentace* a měření. Zase je to poukaz k něčemu, co bylo v té době – tohle už jsou třicátá léta, tedy na začátku století, dokonce v těch dvacátých letech se o tom tady ještě diskutovalo, ale zejména se o tom diskutovalo už koncem minulého století – jestli je přípustné to, čemu se dnes říká experimentální věda. Je-li to věda, není-li to technika. My samozřejmě můžeme vyrobit v elektrárně tolik a tolik elektřiny a pak to posílat po drátech různě a udělat z toho něco, ale to je technika. Poznáme tím, co je elektřina? Nikoli. My to poznáváme, jen když se podíváme, jak vypadá bouřka a blesky. Můžeme zkoumat elektrické úhoře nebo rejnoka, eventuálně další takové přírodní, přirozené věci, ale uměle vytvořená elektřina? Tam nic nepoznáváme, tam vyrábíme něco, co tu nebylo.

To byly námitky proti experimentální vědě a doporučení, aby věda zůstala u pozorování a popisu. Také ty popisné, pozorovací a popisné metody byly tehdy dovedeny k daleko větší dokonalosti než dneska. Když se podíváte, jak vypadají histologické průřezy, které *nota bene* musel ten, kdo to dělal, vlastnoručně malovat, kreslit, poněvadž fotografie ještě nebyla k dispozici. Díval se do mikroskopu a teď to maloval vedle, kreslil podle toho, jakou technikou. Ty obrázky jsou daleko názornější než dnešní fotografie, poněvadž on tam zdůraznil právě to, co je důležité, a potlačil to, co není důležité. Nekreslil to přesně tak, jak to viděl.

Dneska málokterý pozorovatel je schopen vůbec to nakreslit nebo namalovat a za druhé by se tím neunavoval, prostě má fotografický aparát, který tam přidělá a vyfotografuje to. Musí to řádně obarvit, aby oko vidělo i to, co nebylo moc obarvené; ten fotografický aparát to potřebuje tvrdě obarvit, aby tam byly ty kontrasty a tak dál. Takže ta *experimentace* a měření – druhá věc, měření, to je zase v duchu Kantově: ve vědě je tolik vědy, v každé vědě je tolik vědy, kolik je tam matematiky a tedy měření, rozhodující vědecká práce. Měření a počítání, by se mohlo říct, a ty statistiky. Tomu se příliš nedůvěřovalo. Tam ten náhled, vhled, se považoval za daleko vědecktější, závažnější. Čili zase vidíte, že to nejsou nahodilé formulace, tam něco v tom je obsaženo, i když to vypadá velmi popularizovaně.

Kritika druhých a kritika ustavující a velká součinnost v hledání pravdy je také jedna ze záruk našeho poznání. Tady vidíte, že to je v souvislosti s tím, když na jiném místě Čapek doporučuje ten pragmatismus, že? Pragmatická filosofie a doporučuje to vaší pozornosti, pragmatické pojetí pravdy. James o tom napsal zvláštní knihu, kterou komentoval Bergson – já nevím, jestli to tady už jsem se o tom zmiňoval nebo ne – měla by to být česky přeložena. Nemáme ani toho, ani tu knihu Jamesovu přeloženou, a nemáme ani tu recenzi, respektive tu studii Bergsonovu, který s nadšením přijal tu knihu Jamesovu.

Tam se ukazuje ten přechod od moderny, která pochybuje nebo konstatuje, že pravda byla zpochybněna, že to je všechno nejasné a tak dále, což je přítomno naplno už u Descarta, že? Pochybnost o všem a tak dále, to je vlastně... to ještě není modernita, to je jenom začátek nové doby. Modernitu počítám mnohem později, ale už u Descarta tento modernistický moment je přítomen. A tady teď přichází ten jakoby postmoderní důraz na to, že to, čemu se říkalo pravda, je jenom chiméra a že pravda je to, co se osvědčuje.

Tedy jestliže máme nějakou teorii, která se osvědčuje, tak je to pravda. Koneckonců Popper tou svou teorií *falsifikace* není daleko od pragmatismu. Tam jsou jistě spoje a dodnes to u těch neopragmatiků typu... v Americe jsou filosofové, kteří ten neopragmatismus kříží s postmodernou, s postmodernismem. Takže to zároveň znamená aktivní, autoritativní zproblematizování vůbec samotného starého pojetí

pravdy, což jinak je v pořádku, protože to je nesmyslné pojetí, ale zároveň místo toho se klade něco jiného, jakási technická procedura. Totiž to, že uplatnění myšlenky se osvědčí.

To má různé podoby, u nás to má podoby takové spíš směšné nebo zesměšňující, ale to může mít také podoby vážně myšlené nebo vážně vypadající. Vzájemná kontrola se zase považuje spíše za jakousi techniku vědecké práce. Je to jedna z technik, že se probere, co všechno by tam mohlo být jinak a nebo co tam by mohlo a tak dále, když to obstojí, tak je to vlastně jako pravda.

Zatímco ovšem Popper zdůrazňuje, že nikdy tu hotovou pravdu nemáme, tak si říkal: pravda je to, co se osvědčí. A my to třeba už nikdy nebudeme potřebovat, čili ono se to osvědčilo, tak to bylo pravda, dneska se osvědčuje něco jiného, tak je zase něco jiného pravda. Tam je ta relativizace mnohem ještě větší v tom postmoderním důrazu. Ale má to svou souvislost s tím pragmatismem.

Já jsem vlastně neřekl to jméno, já jsem chtěl říct takový ten charakteristický filosof, filosofie, která tímhle směrem ukazuje a je slavná. Je to... tedy jeden z nejvýznamnějších mužů je Richard Rorty, že? To je neopragmatista tohoto typu. Velmi chytrý, stojí za čtení, aby člověk uměl střílet, aby uměl rychle střílet a měl kolty náležitě nízko, že? K tomu potřebuje takové lidi, jako je Richard Rorty... Charles Taylor, ale Richard Rorty, ano. Teď jsem o tom začal pochybovat. Tak to je strašně důležitý mít inteligentní odpůrce, partnery v polemice.

Kritika... tady je tedy, já jsem to četl kvůli tomuhle: kritika druhých a kritika ustavující. Samozřejmě kritika může spočívat třeba v tom, že vám někdo dá nové pero a vy řeknete, že vám odtlačuje prst, že klouže, že nedrží dobře v ruce a tak dále – to je také kritika. Ale to je kritika té technické stránky. Masaryk má za to, že tady jde o jinou. Kritika druhých a kritika ustavující, rozumí se, velká součinnost v hledání pravdy. Čili ne v hledání toho, co je pěkné do ruky, aby se s tím dobře psalo, aby inkoust nezasychal, aby správně pouštěla ta barva a ne moc, aby se to nezašmálo a neteklo vám to do kapsy a tak dále – o to nejde. O tu součinnost v hledání pravdy, hledání toho... obávám se, tady je hledání pravdy toho, jak to je.

Což je v rozporu s tím, co jsme tady zatím říkali, ale já zatím chci zůstat na této úrovni, nebudu to tam cpát nutně, my to najdeme jinde, tu hebrejskou tradici. Ale tady jsou obě dvě možnosti. Ta součinnost hledání pravdy. Hledat pravdu, to je filosofie, že? To je ta láska k pravdě, která po ní touží a která ji skutečně hledá, která se pokouší se k ní dostat. To je filosofie podle Platóna, podle toho nejstaršího literárního dokladu sebepochopení filosofie. To se připisuje Pýthagorovi, ale nejstarší literární doklad je u Platóna a u Platóna je to *filelethein* a *filosofoein* položeno naroveň. Čili velká součinnost hledání pravdy a mohli bychom říct milování pravdy, toužení po pravdě a hledání pravdy. To je vlastně to poslední kritérium té kritičnosti druhých, té kritičnosti ostatních, jak říká Masaryk. A to je taky jedna ze záruk našeho poznání. Ne, že by to byla jediná záruka, ale je to jedna ze záruk, která nemůže chybět. Jinak tam může nastat ledacos.

A teď nemůžeme si myslet, že už máme dost poznání a samu pravdu. Tak tadyhle je něco, co je trochu dál, než říká Popper. Nemůžeme si myslet, že už máme dost poznání a samu pravdu. Ta sama pravda je postavená vedle poznání, to jest vedle poznatků jednotlivých, které mohou být pravdivé nebo nepravdivé. A teď sama pravda je něco jiného než pravdivý poznatek. Tady najednou u Poppera máme „a samu pravdu“.

To řada filosofů odmítá. Kolega, o něco mladší kolega Masarykův na universitě František Krejčí, který ještě po válce přednášel, byl šéfem katedry filosofie na této fakultě, tak to zásadně odmítá. Při kritice Rádla v časopise *Česká mysl* říkal, že Rádl je tak podezřele příbuzný myslitel, příbuzný ruským *intuicionistům*, a že to je všelijaké prostě nevědecké, pavědecké – on to tam neříká takhle, ale naznačuje. On si Rádl docela vážil, Rádl měl už nějakou tu reputaci, ale tohle filosoficky nestrávil a říkal: všude, kde Rádl mluví o pravdě a všechny ty krásné formulace, místo slova pravda dejte tam pravdivý poznatek a uvidíte, co mu z toho zbude.

To je přesně tohleto. Nemůžeme si myslet, že už máme dost poznání, to jest dost pravdivých poznatků – ještě pořád můžeme mít další a další poznatky – a samu pravdu. Tam prostě nemůžete mít kousek pravdy. Buď samu pravdu, anebo ne pravdu. Kus pravdy je lež. Část pravdy je lež. Lež, která se vůbec nepodobá

pravdě, není nebezpečná. Nebezpečná lež je ta, která se podobá pravdě. A to nejnebezpečnější je ta, která se nejvíc podobá pravdě.

A to je trochu jinak. Tam nemůžete pravdy dosahovat tím, že postupujete od jednoho pravdivého poznatku k druhému a že to stále přiřazujete a jdete dál. To dělají vědy, ale ne filosofie. Tady vidíte, že se najednou ukazuje, že Masaryk tam říká něco, co je výslovně filosofické, ačkoliv tam mluví o vědě – a on taky sám mluví o vědě – najednou tam řekne samu pravdu. Vědecky to nedává smysl, co to je sama pravda? To je filosofická záležitost, to je filosofické téma, samotná pravda.

A teď ještě konec: ale můžeme si být jisti, a to je *noetická* jistota, že se postupem věků budeme pravdě víc a víc blížit. Tady už se nemluví o tom, že se budeme blížit pravdivým poznatkům. Ty máme už teď. My je můžeme zpochybnit, že toto není pravdivý poznatek, protože jsme udělali ten a ten experiment a ten ukazuje, že je v rozporu, takže to není pravdivý poznatek. Ale blížit se pravdě, to opět není záležitost, která by dávala smysl v tom vědeckém přidávání dalších a dalších pravdivých poznatků k těm dosavadním a eventuálně občas udělat pořádek, že se ukáže, že něco, co jsme považovali za pravdivý poznatek, vlastně pravdivý poznatek není, tak ho vyloučíme a tak dále. Tím nejde o přibližování k pravdě. Tak to je najednou, tam je *filosoféma*, které vybočuje z té tematiky, kterou si může před sebe postavit věda, kterákoliv věda.

No a teď jsem sáhl ještě po několika citátech z jiné populární knížky, původně přednášky Masarykovy, zase, abych nešel k nějakým centrálním textům, a to v knížce *V boji o náboženství*. Masaryk, víte, že se dostával do častých, velmi bouřlivých diskusí s představiteli katolické církve. Páter Jemelka, jestli vám něco říká, velká diskuse, která vyšla potom tiskem. Tam padaly formulace na obou stranách, které klidně mohly skončit u soudu. To byl kulturní boj, jak se tomu později začalo říkat. Páter Jemelka byl jezuita, takže ten měl na každé kůži na tváři, co jezuiti dělali. Byla tam řada fám, Masaryk tam měl taky své přívržence, bouřilo to v sále, občas předseda musel bouchat do stolu, přerušovat. Když si to vyhledáte, možná, že to není všechno vyřazeno z knihoven – já jsem to kdysi měl půjčeno a teď nevím, kde to je, mělo by se to vydat znova. Je to prostě legrace trochu taky.

Nicméně to bylo to ovzduší, s tím musíme počítat. A tady do tohoto ovzduší píše Masaryk *V boji o náboženství*. A on se distancuje jako správný filosof, distancuje se na dvě strany. Filosof musí zůstat vždycky v té pozici toho, kdo má nalevo i napravo nějaké lotry, vůči nimž se musí distancovat. Což Ježíš neudělal, ale bývá to zvykem. U nás kde která strana teď, protože nemá žádný program, tak neobyčejně dbá o to, aby pokud možno měla i nalevo i napravo ještě – aspoň nalevo někoho vedle sebe, už v zájmu sebezáchovy.

Ale filosof od samého začátku je, téměř od samého začátku, je interesován o to, aby odlišoval filosofii – a je to vždycky nesnadné, i pro filosofa nesnadné – aby odlišoval filosofii od nefilosofie. A my jsme už několikrát zmiňovali o tom, jak v té situaci toho nástupu k vrcholům řecké filosofie nesmírný význam mělo dvojí odlišení. Starší odlišení bylo odlišení filosofie od mnohovědění, od toho, co znamenalo nashromažďovat další a další poznatky, vědomosti a tak dále. Filosofové poukazovali na to, že ten, kdo toho mnoho ví, může být úplně blbec. Mnoho vědět neznamená, že v tom mám pořádek. Ale na druhé straně největší vada toho mnohovědění, jak pak ukazuje – to nebylo už předtím, tam se mluví jenom o mnohovědění, filosof má vědět jenom to podstatné, ne všechno – ta největší vada se ukazovala až teprve v *polemice* Sókratově, kde jde o *distanci* filosofů a filosofie od těch, kteří se domnívají, že tu pravdu mají. Ten *antidogmatismus*.

Jestliže tady Masaryk, jak jsme četli v těch *Hovorech*, zdůrazňuje tu kontrolu, kritiku, diskusi vzájemnou, tak to je všechno, nikdy nemáme jistotu, nikdy si nesmíme říct, že už máme dost poznání, že už to víme. Jakmile tohle někde je, tak filosof musí protestovat, protože tam vzniká nebezpečí dogmatu, *dogmatizace* čehokoliv.

A pak je druhé nebezpečí, které chce na pravdu vykašlat. Ti jedni říkají, už tu pravdu máme, a ti druzí říkají, žádná není a my můžeme každému za prachy před soudem jakékoli argument slabej učinit silnějším *rétorickým* postupem nebo jakékoli silný argument učinit slabším. To je to, co nabízeli *sofisté*.

A to je vždycky tedy – dodnes musí filosofie pamatovat na to, že její *integrální* povinností, *integrální* nutností z podstaty věci (to jest ne proto, že k tomu je volána někým zvenčí, nýbrž patří k podstatě filosofie), že nejenom navenek, nýbrž i sám ten filosof sebe musí kontrolovat, aby se nedostal někde do nefilosofie.

A přitom tedy musí být jasno, že největší nebezpečí nefilosofie, pádu filosofie do nefilosofie je tam, kde ta nefilosofie...

--- (hejdc12b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: To je možná největší nebezpečí, ale to není jen situace filosofie, totéž platí v umění. Blbý kýč, to jsem už mnohokrát říkal, není nebezpečný. Nebezpečný je kýč, který se tváří jako umění a je jako umění chápán.

A ten geniální kýč je nejnebezpečnější kýč. Tady jsem to asi ještě neříkal, ale toto jsou slova *Hermann* *Brocha*, který říká: vlastně nelze vnějšně rozlišit geniální kýč a geniální umění. Po vnější stránce se to strašně podobá, rozdíl je ten, že geniální kýčař je prase.

Tady vidíte tu osobní angažovanost toho, kdo to posuzuje. Tam nelze s čistýma rukama, takovým nějakým chirurgickým řezem přesně to odlišit a zůstat jako vnější pozorovatel. To je to, co nejde. Ten, kdo to chce rozlišit, tak musí do toho a zamazat se v tom zápase.

A nikdy neví určitě, jestli se nemýlí, a musí stále sebe kontrolovat. On nemá tu jistotu, že je filosof nebo že je umělec. On musí proti tomu prasáctví, jak říká *Broch*, bojovat také v sobě, ne jenom navenek. To je nebezpečné bojovat jenom navenek, ale v sobě. A tak dále.

No a tedy vraťme se tedy k Masarykovi, já už budu muset za chvíli jít. Ty citáty jsou, já jich tu měl, já mám dokonce tady čtyři, ale to snad tenhle tam nepatří. No, to je jedno. Co uděláme, to uděláme. Naučíme-li se od Husa pravdu hledat a slyšet. Tady zase není poznávat. Pravdu hledat a slyšet. Pravda promlouvá, se tam předpokládá. Slyšet pravdu. Kde to sebral Masaryk? No to je právě z té řecké tradice. Nikdo v té řecké tradici by neřekl slyšet pravdu, poněvadž pravda se nazírala, *theoria*.

A teď slyšet pravdu, hledat a slyšet. Jaképak hledání? Otevřít oči a je to přede mnou, to je řecká představa, co to je. Hledat a slyšet, už to tady vidíte a říká Husa, že tady je jasné, na co navazuje. Možná, že neví tak docela přesně to, co jsme si tady rozlišili, ale je na dobré stopě. My vidíme, že něco takového se tam začíná vyjasňovat.

Budeme-li se pravdě učit. Učit se pravdě. To je další věc. Pravda je od toho, abychom ji viděli. Učit se pravdě. A nesmíte to interpretovat, že se máme učit pravdivým soudům, pravdivým výrokům, pravdivým poznatkům. Učit se pravdivým poznatkům, to je nesmysl. Čili: budeme-li se pravdě učit.

Budeme-li ji milovat. Milovat pravdu. To je něco, co vůbec v Řecku nepadá v úvahu. Tam se sice mluví o milování *filei* nebo *filalathein*, milování pravdy, ale to je jiné milování. To je *eros*. To je erotické milování, to je milování nižšího k vyššímu. To je to šplhání, takové to oportunní, takové podlézavé, dolézání za tou vysokou pravdou. To je *erós filosofos* v tom řeckém smyslu.

A tady milovat pravdu a vyznávat pravdu, to je ta odevzdanost. To je úplně něco jiného. To je milování, dalo by se říct, já bych tu musel trochu napodobovat teologii, milovat pravdu může jenom ten, kdo je pravdou milován napřed. Právě proto může milovat pravdu, poněvadž pravda nejprve milovala jeho. Je tam slovo milovat, ale je to trochu jinak. Budeme-li se pravdě učit, budeme-li ji slyšet, budeme-li ji hledat. My ji hledáme proto, že ji milujeme.

A budeme-li ji vyznávat. To znamená ne jenom tajně a v soukromí, to není nějaká soukromá záležitost, soukromá záliba, ale vyznávat pravdu, prostě jít s praporem pravdy do polemiky třeba, do zápasu, nenechat se ukecat, nenechat se vysmát, nenechat se zastrašit, když si z nás někdo začne tropit šoufky jenom proto, že to už není moderní dneska mluvit o pravdě, co to je pravda, a umývat si ruce.

Vyznávat pravdu, přihlásit se k ní, nebát se těch posměvačů a podobně. Jestliže tohle všechno bude, tak musíme ji také bránit. Zase to jsou všechno výrazy Husovy. Musíme ji bránit, až do smrti velí Hus. Ale jistě pro život a pro život doopravdy český. Sem patří to známé srovnání pravdy u *Giordana Bruna* a pravdy u *Galilea*. Šlo věčně takřka o totéž. Jenže *Galileo*, pro *Galilea* šlo o pravdu ve smyslu shody se skutečností.

No tak na tom přece nezáleží, že ho donutí teď odvolat. Proč by neodvolal? Počkáme si ještě rok, deset let, třeba sto let a nakonec to všichni musejí uznat.

To je jiná pravda než ta, která prohraje, když nejsme věrní, když ji nedržíme. Prostě, že to, co držel *Bruno*, můžeme také kritizovat, o tom není pochyby. Ale jde o to, že měl jiný vztah k té pravdě. To není pravda, která znamená konstatovat věci, a jestli je to ještě předčasné, klidně odvolám. No tak když mě někdo pálí smolnou pochodní, tak mu klidně řeknu, že dva krát dva je sedm, když chce. Vždyť všichni víme, že dva krát dva jsou čtyři.

To je jiná pravda než ta, která stojí a padá s tím, že nasadím život. A teď tady je až do smrti velí Hus a Masaryk realista k tomu dodává: ale jistě ji bránit až do smrti, ale jistě pro život. Tedy i tou smrtí to dosvědčuji kvůli životu, nikoliv kvůli smrti. To není libůstka smrti. Že člověk je zahleděn do toho života mučedníků a chce být také mučedník. Vůbec ne. Hus také nebyl takový furiant, jestli má nebo nemá. Stále byl do posledních chvil na rozpacích, jestli má to či ono. V dopisech to čteme, ale zejména potom, jestli vůbec má na ten glejt tam jet a tak dále. Čili to není člověk, který volil mučednickou smrt, a jaká pravda, to už na tom nezáleží, hlavně když bude mučednická smrt. Nikoli, i to bránit pravdu až do smrti je něco, co je důležité pro život. A tady říká: a pro život doopravdy český. To je trochu přehnané pro mě. A pak je tam ještě druhá věta, kdy Masaryk... No tak já přečtu ještě tohle a pak tamto je oboje o stejném. Náboženství a církve by měly být ochránci mravnosti a lásky k bližnímu. Jakmile nastávají konflikty mezi lidmi, církve by měly mít odhodlanost k pravdě, měly by stát na straně lásky proti násilí. Tady vidíte pravdu, láska patří k sobě, že nejenom že jde o lásku k pravdě, ale jde o pravdu, která vede k lásce. To jde. To je tak jenom na okraj a teď: není dvojí pravdy. Pravda je jen jedna. Tady už vidíte, že to nemůžeme říct, že je jenom jeden pravdivý výrok nebo pravdivý soud, pravdivý poznatek. Poznatků je spousta pravdivých i nepravdivých, to musíme rozlišovat, ale pravda je jen jedna. Takže to sepal: pravda je jen jedna.

A teď ovšem vykládá, jak tam jsou zbytky toho *positivismu*, ale všimněme si rozdílu, a na ten rozdíl poukazuje potom Rádl, když srovnává Masaryka s Nietzchem. Pravda je jen pravda vědecká, se praví, kritikou ověřená a zdůvodněná. Proto také náboženství moderního člověka spočívat musí na pravdě vědecké. Jeho náboženství bude spočívat na přesvědčení, nikoliv na víře. Tady je dobré, ještě dočtu do konce, věřit znamená věřit v něco a někomu. Není jiné autority než věda a vědoucí člověk. Nemůžu věřit každému [nesrozumitelné], který si něco vymyslí. Jen vědci a vědě. To jsme poznali, a proto si žádáme svobodu pro další vývoj náboženský, svobodu proti dogmatizaci, že také náboženství se musí přizpůsobit těm kritickým metodám, kritickým postupům, jaké byly vypracovány ve vědě.

Tak tady vidíte, je tam kus toho osvícenství, kus toho *positivismu*, ovšem jsou tam některé formulace, kterých si musíme všimnout a které vlastně vybočují z tohoto rámce. Tak zaprvé, že ještě poznámku k tomu, na to poukázal teď přednáší na pedagogické fakultě, předtím byl na Husitské fakultě, teolog a filosof Otakar Funda v tom *symposiu* o Masarykovi, které bylo před dvěma nebo třemi lety. Tak tam ukázal, že když čteme Masaryka, tak musíme dát pozor na jednu věc, že to, čemu se v té po-bonhoefferské době říká náboženství, tomu on říká víra. A to, čemu se říká víra v té hebrejské tradici, tomu on říká náboženství. Proto Masaryk zdánlivě hovoří pro náboženství a proti víře. Ale to je proto, že obsahy těchto dvou slov jsou právě obrácené, než jsou třeba u té *protestantské* linie u Bartha, že když zpochybňuje náboženství a říká, že přirozené náboženství s křesťanstvím nemá co dělat, což potom opatrně, i když samozřejmě žádný papež *protestantský* není, tak ten tlak je taky dost velkej, takže taky od toho couvl jako Rahner couvl od té *absolutní* budoucnosti, ale zůstává to v té bultmannovské linii, v těch žácích a tak dál. To pojetí víry, které je starozákonní a ježíšovské. Nikoliv to, co tam je ovlivněno helénismem, věřit na něco nebo v něco, jak to tady máte: věřit znamená věřit něco a někomu. To je právě ta chyba hrubá, na kterou poukázal třeba právě Eberling, že když jdeme k těm takzvaným *logiím*, k tomu údajnému prameni Q, z kterého čerpala všechna *synoptická* evangelia, ale jsou pochybnosti, zda hodně z toho čerpal i Marek, zejména Lukáš a Matouš, ukáže se, že vlastně Ježíš mluvil o víře úplně jinak, než pak se stalo zvykem v první církvi počínajíc apoštolem Pavlem a v té další době. Když se říká, že víra je něco míň než poznání vědecké, tady říkají než vidění, a nebo když potom ve středověku se říká, že zas je

to nějaké víc než obyčejné poznání, že je to nadpřirozené poznání, něco zjevené.

Tedy tady prostě tomuhle říká víra, což fakticky už jsem o tom mluvil mnohokrát, kdepak to je, prosím tě? Jiný hlas: Dole, to není tady u nás.

Hejdánek: Jo, já tam za chvíli přijdu. Tedy tam musíme vědět, že těm slovům musíme dát takový význam, jaký skutečně u nich má a nedávat ten svůj, jak my rozumíme tomu. A také když tam říká přesvědčení a proti tomu víra, to je pozitivně přesvědčení. A co to je přesvědčení? To je zase, jak vyložil před nějakým časem jeden současný filosof Michálek: udělat, když chceme někoho přesvědčit, tak to znamená, že ho chceme udělat svědkem. Že už nepotřebuje se na nás odvolávat. Přesvědčit někoho znamená mu to vyložit tak, že to nahlédne sám. Nenápadně, jako on říká. To je [nesrozumitelné], ale přesvědčit, učinit svědkem, učinit takzvaným ušitým nebo očitým svědkem. On to sám nahlédne. Takhle musí každý sám nahlédnout Pythagorovu větu nebo vůbec různé geometrické nebo matematické poučky. Tam nestačí se to naučit nazpaměť. Vy se stanete svědkem toho, o tom nadále můžete svědčit jako *primární* svědkové, nikoliv z druhé ruky. To znamená přesvědčit. A tedy to znamená být u toho, být angažován. Vy už nejste pouhými pozorovateli. Přesvědčit, už vy o tom můžete svědčit.

To je to, co jsme tam viděli, že také jde o to prosvědčit tu pravdu. Podobně to tady máme: již ve dvanáctém století formule o dvojí pravdě vznikla z duchovní nouze a dvojí pravda se podává podnes. Je to nouze duchovní. Krize náboženská je v té dvojí pravdě, kterou my už od dětství dostáváme, ať již ve formě přikrášlené nebo méně přikrášlené. Rozdvojenost, toť podstata dnešního takzvaného inteligenta. Nemluví o ničem jiném než o náboženství, ne v tom svém, ale v tom našem smyslu. Náboženství je poslední fáze mýtu, říkám já, kde mýtus už není schopen integrovat lidský svět a lidský život se rozpadá na sféru profánní a sféru sakrální. Toto je tak a že tady říká, že to je inteligenta, ono to není jenom inteligenta, to se týká všech lidí v této době. Rozdvojenost, schizofreničnost nebo schizoidnost. To je to. Nejsou dvě pravdy, jenom jedna pravda. Tak já teď musím skončit, máte teď volno a pokud budete chtít na ten seminář, tak počkejte v devět [nesrozumitelné] u mě v pokoji.